राज्यात मेंढी पालनाच्या व्यवसायास प्रोत्साहन देण्यासाठी राज्यस्तरीय योजनेंतर्गत "राजे यशवंतराव होळकर महामेष योजना" या नावाने ६ मुख्य घटकांसह नवीन योजना सुरू करण्यास मान्यता देण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन
कृषी, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय विभाग
शासन निर्णय क्रमांकः पविआ-१०१७/प्र.क्र.६५/पदुम-३
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई- ४०० ०३२
दिनांक: २ जून, २०१७

<u>प्रस्तावना</u> :-

राज्यातील धनगर व तत्सम जमातींमधील सुमारे १ लाख मेंढपाळांकडून मेंढीपालन हा व्यवसाय केला जातो. धनगर व तत्सम जमातींमधील समाज सामाजिक, आर्थिक व शैक्षणिकदृष्टया मागास असल्यामुळे या समाजास भटक्या जमाती (भज-क) या मागास प्रवर्गामध्ये समाविष्ट करून, त्यांना मागासवर्गीयांच्या सवलती राज्य शासनाने लागू केलेल्या आहेत. सध्या राज्यातील मेंढपाळ विविध ऋतूनुसार मेंढयांसाठी जेथे चारा उपलब्ध होईल अशा विविध ठिकाणी भटकंती करुन मेंढयांचे पालन पोषण करण्याचा व्यवसाय करीत आहेत.

२. राज्यातील मेंढ्यांच्या संख्येत होणारी प्रागतिक घट, घटीची कारणे, मेंढ्यांपासून मिळणाऱ्या मांस व दुधाचा उच्च दर्जा, तसेच दूध व लोकर उत्पादनापासून निर्माण होणाऱ्या रोजगारांची संधी या पार्श्वभूमीवर राज्यातील भटक्या जमाती (भज-क) या मेंढपाळ समाजास सामाजिक, शैक्षणिक व आर्थिक स्थैर्य मिळवून देण्याच्या दृष्टीने मेंढीपालन या पारंपारिक व्यवसायास प्रोत्साहन देण्याची आवश्यकता निर्माण झालेली आहे.

३. मा. मंत्री (वित्त) यांनी सन २०१७-१८ चा अर्थसंकल्प विधीमंडळात सादर करताना दि. १८ मार्च, २०१७ रोजी **"राज्यात मेंढी पालनास प्रोत्साहन देण्यासाठी ७५ टक्के अनुदानावर मेंढीगटाचे वाटप करणे"** ही नवीन योजना सुरू करण्याची घोषणा केली असून,
ती खालील प्रमाणे आहे:-

"राज्यात मेंढी पालनास प्रोत्साहन मिळण्यासाठी पारंपारिक मेंढी पालन करणाऱ्या लाभार्थ्यांना ७५ टक्के अनुदानावर मेंढी गटाचे वाटप करण्यात येईल. यासाठी आवश्यकतेनुसार निधी उपलब्ध करुन देण्यात येईल. योजनेची फलश्रुती लक्षात घेऊन व्याप्ती वाढविण्याबाबत नंतर विचार करण्यात येईल."

४. मा.मंत्री (वित्त) यांच्या उक्त घोषणेच्या अनुषंगाने राज्यस्तरीय योजनेअंतर्गत **"राजे यशवंतराव होळकर महामेष योजना" या नावाने ६ मुख्य घटकांसह** नवीन योजना सन २०१७-१८ या आर्थिक वर्षापासून राबविण्यासाठी दिनांक- २२ मे,२०१७ रोजी झालेल्या मंत्रिमंडळाच्या बैठकीत मंत्रिमंडळाने मान्यता दिलेली आहे. त्यानुसार सदर योजना राज्यात राबविण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. त्या अनुषंगाने खालीलप्रमाणे शासन निर्णय निर्गमित करण्यात येत आहे.

शासन निर्णय:-

५. "राजे यशवंतराव होळकर महामेष योजना" या नावाने खालील ६ मुख्य घटकांसह नवीन योजना सन २०१७-१८ या आर्थिक वर्षापासून राज्यातील मुंबई व मुंबई उपनगर हे २ जिल्हे वगळता उर्वरीत ३४ जिल्ह्यात राबविण्यासाठी याद्वारे शासन मान्यता देत आहे.

६. योजनेचे उद्देश :-

(१) राज्यातील भटकंती करणारे मेंढपाळ पारंपारिक पद्धतीने करीत असलेल्या मेंढीपालन या व्यवसायापासून त्यांना शाश्वत उत्पन्नाचा स्त्रोत निर्माण करून देणे व त्याद्वारे त्यांचा सामाजिक व आर्थिक स्तर उंचावण्यास मदत करणे.

(२) राज्यामध्ये अर्धबंदिस्त / बंदिस्त मेंढीपालन व्यवसायास चालना देणे.

(३) मेंढीपालनाचा पारंपारिक व्यवसाय असणाऱ्या समाजातील युवकांना रोजगाराची संधी उपलब्ध करून देणे.

(४) दरडोई प्रती वर्ष प्रत्येक व्यक्तींच्या आहारामध्ये आवश्यक असणाऱ्या मांसाच्या उपलब्धतेमध्ये वाढ करणे.

(५) राज्यामधील सातत्याने कमी होत असलेल्या मेंढ्यांच्या संख्येमध्ये वाढ करून, राज्याच्या कृषि व संलग्न क्षेत्रातील स्थूल उत्पन्न वाढीच्या दराचे उद्दिष्ट साध्य करण्यास मदत करणे.

(६) उच्च प्रतीच्या सुधारीत नर मेंढ्यांद्वारे पारंपारिक प्रजातीच्या मेंढ्यांची अनुवंशिकता सुधारणे.

(७) उन्हाळ्याच्या व टंचाईच्या कालावधीमध्ये चारा अत्यंत कमी प्रमाणात उपलब्ध असल्याने, मेंढ्यांच्या वजनात घट होते. त्याचप्रमाणे मेंढपाळांची भटकंती वाढते, यासाठी स्थायी स्वरुपाच्या ठाणबंद पध्दतीने मेंढीपालन करण्यासाठी मेंढपाळांना आकर्षित करुन त्यांना स्थैर्य निर्माण करुन देणे.

(८) राज्यामध्ये जास्तीत जास्त सुधारीत प्रजातीच्या मेंढ्यांचा प्रसार करण्यावर भर देणे.

७. योजनेचे स्वरूप-

सदर योजना केवळ भटक्या जमाती (भज-क) या प्रवर्गातील लाभार्थ्यांना लागू असेल.

(अ) पायाभूत सोई-सुविधेसह २० मेंढ्या + १ मेंढानर असा मेंढी गट वाटप:-

(१) या योजनेमध्ये सन २०१७ -१८ या आर्थिक वर्षापासून २० मेंढया + १ मेंढानर असा मेंढी गट मुलभूत सुविधेसह एकूण १००० लाभार्थ्यांना वाटप करणे. सदर योजनेमध्ये ७५ टक्के हिस्सा राज्य शासनाचा व २५ टक्के हिस्सा लाभार्थ्याचा असेल.

(२) सदर योजनेअंतर्गत २० मेंढया + १ मेंढानर या स्थायी स्वरुपाचे ५०० मेंढी गट व स्थलांतरीत स्वरुपाचे ५०० मेंढी गट असे एकूण १००० मेंढी गटाचे वाटप करण्यात येईल.

(३) २० मेंढ्या + १ मेंढानर या स्थायी मेंढी गटाची एकूण किंमत रु. ३,३३,०००/- आणि स्थलांतरीत मेंढी गटाची एकूण किंमत रु. २,०२,५००/- राहील.

(४) २० मेंढ्या + १ मेंढानर या स्थायी मेंढी गटाच्या किंमती मधील २५ टक्के हिस्सा म्हणजे रु. ८३,२५०/- आणि स्थलांतरीत मेंढी गटाच्या किंमती मधील २५ टक्के हिस्सा रु. ५०,६२५/- एवढी रक्कम स्वहिस्सा म्हणून लाभधारकाने भरावयाची आहे. उर्वरित ७५ टक्के रक्कम स्थायी गटासाठी रु. २,४९,७५०/- आणि स्थलांतरीत गटासाठी रु. १,५१,८७५/- एवढे शासनाचे अनुदान अनुज्ञेय असेल.

(५) या योजनेअंतर्गत वाटप करण्यात येणाऱ्या मेंढ्यांची किंमत, मेंढी रु. ८०००/- व नर मेंढा रु. १००००/- याप्रमाणे असेल. तथापि, जिवंत वजनानुसार लाभधारकाने निवडलेल्या मेंढयांची किंमत त्यापेक्षा जास्त होत असल्यास, जास्त होणारी रक्कम लाभधारकास स्वत: भरावी लागेल. त्यासाठी शासनाचे कोणतेही अनुदान अनुज्ञेय राहणार नाही.

(६) या संदर्भातील बाब निहाय खर्चाचा तपशील सोबतच्या **विवरणपत्र "अ"** मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे राहील.

(ब) सुधारीत प्रजातीच्या नर मेंढ्यांचे वाटप:-

(१) या योजनेतंर्गत पहिल्या टप्प्यात ५३४० सुधारीत जातीच्या नर मेंढयाचे वाटप करण्यात येईल.

(२) सुधारीत प्रजातीच्या एका नर मेंढ्याची किंमत रु. १०,०००/- एवढी असेल. सदर किंमती मधील २५टक्के हिस्सा म्हणजे रु. २,५००/- एवढी रक्कम स्वहिस्सा म्हणून लाभधारकाने भरावयाची आहे, आणि उर्वरित ७५टक्के हिस्सा म्हणजे रु. ७,५००/- एवढ्या रकमेचे शासनाचे अनुदान अनुज्ञेय असेल.

(३) या योजनेंतर्गत वरील **मेंढी गट योजनेचे** लाभार्थी नसलेल्या व ज्यांच्याकडे स्वत:च्या २० किंवा त्यापेक्षा अधिक परंतु ४० पेक्षा कमी मेंढ्या आहेत, अशा लाभार्थ्यांना १ नर मेंढा, ४० किंवा त्यापेक्षा अधिक परंतु ६० पेक्षा कमी मेंढ्या आहेत, अशा लाभार्थ्यांना २ नर मेंढे, ६० किंवा त्यापेक्षा अधिक परंतु ८० पेक्षा कमी मेंढ्या आहेत, अशा लाभार्थ्यांना ३ नर मेंढे, ८० किंवा त्यापेक्षा अधिक परंतु १०० पेक्षा कमी मेंढ्या आहेत, अशा लाभार्थ्यांना ४ नर मेंढे आणि १०० किंवा त्यापेक्षा अधिक मेंढ्या आहेत, अशा लाभार्थ्यांना ५ नर मेंढ्यांचे वाटप करण्यात येईल.

(४) या योजनेंतर्गत पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी महाराष्ट्र मेंढी व शेळी विकास महामंडळाच्या नियंत्रणाखालील प्रक्षेत्रावरील उपलब्ध असलेले नर मेंढे वाटप करण्यात येतील. तसेच आवश्यकतेनुसार महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहूरी यांच्याकडील मेष प्रकल्पांतर्गत उपलब्ध असलेले नर मेंढे (दख्खनी, माडग्याळ इ.) घेण्यात येतील. त्याचप्रमाणे स्थानिक सुधारीत जातीचे किंवा इतर राज्यातील किंवा विदेशी नर मेंढे आवश्यकतेप्रमाणे उपलब्ध करुन वाटप करण्यात येतील.

(क) मेंढीपालनासाठी पायाभूत सोई-सुविधा उपलब्ध करुन देण्यासाठी अनुदान वाटप:-

(१) वरील **मेंढी गट योजनेचे** लाभार्थी नसलेल्या, व ज्यांच्याकडे स्वत:च्या मेंढ्या आहेत, अशा मेंढपाळास ७५ टक्के अनुदान तत्वावर मेंढीपालनासाठी पायाभूत सोई-सुविधा उपलब्ध करुन देणे.

(२) सदर योजनेंतर्गत स्वत:च्या २० मेंढ्या + १ मेंढानर अशा एकूण २१ मेंढ्या किंवा त्यापेक्षा अधिक परंतु ४० मेढ्यांपेक्षा कमी अशा मेंढ्यांच्या **स्थायी स्वरुपाचे** मेंढीपालन करणाऱ्या ५० लाभार्थ्यांना व **स्थलांतरीत स्वरुपाचे** मेंढीपालन करणाऱ्या ४५० लाभार्थ्यांना, अशा एकूण ५०० लाभार्थ्यांना अनुदान वाटप करण्यात येईल.

(३) सदर योजनेंतर्गत स्वत:च्या ४० मेंढ्या + २ मेंढानर अशा एकूण ४२ मेंढ्या किंवा त्यापेक्षा अधिक मेंढ्यांचे **स्थायी स्वरुपाचे** मेंढीपालन करणाऱ्या ५० लाभार्थ्यांना व **स्थलांतरीत स्वरुपाचे** मेंढीपालन करणाऱ्या ४५० लाभार्थ्यांना अशा एकूण ५०० लाभार्थ्यांना अनुदान वाटप करण्यात येईल.

(४) २० मेंढ्या + १ मेंढानर अशा एकूण २१ मेंढ्या किंवा त्यापेक्षा अधिक परंतु ४० मेढ्यांपेक्षा कमी अशा मेंढ्यांच्या स्थायी स्वरुपाच्या आणि स्थलांतरीत स्वरुपाच्या मेंढीपालनासाठी पुरविण्यात येणाऱ्या पायाभूत सोई-सुविधांची एकूण किंमत अनुक्रमे रु. १,६३,०००/- आणि रु. ३२, ५००/- एवढी राहील.

(५) २० मेंढ्या + १ मेंढानर अशा एकूण २१ मेंढ्या किंवा त्यापेक्षा अधिक परंतु ४० मेढ्यांपेक्षा कमी अशा मेंढ्यांच्या स्थायी स्वरुपाच्या मेंढीपालनासाठी पुरविण्यात येणाऱ्या पायाभूत सोई-सुविधांच्या किंमती मधील २५टक्के हिस्सा म्हणजे रु. ४०,७५०/- आणि स्थलांतरीत स्वरुपाच्या मेंढीपालनासाठी पुरविण्यात येणाऱ्या पायाभूत सोई-सुविधांच्या किंमती मधील २५ टक्के हिस्सा रु. ८,१२५/- एवढी रक्कम स्वहिस्सा म्हणून लाभधारकाने भरावयाची आहे. स्थायी मेंढीपालनासाठी उर्वरित ७५टक्के हिस्सा रु. १,२२,२५०/- आणि स्थलांतरीत मेंढीपालनासाठी रु. २४,३७५/- एवढे शासनाचे अनुदान अनुज्ञेय असेल.

(६) ४० मेंढ्या + २ मेंढेनर अशा एकूण ४२ मेंढ्या किंवा त्यापेक्षा अधिक मेंढ्यांच्या स्थायी स्वरुपाच्या मेंढीपालनासाठी आणि स्थलांतरीत स्वरुपाच्या मेंढीपालनासाठी पुरविण्यात येणाऱ्या पायाभूत सोई-सुविधांची एकूण किंमत अनुक्रमे रु. ३,१७,०००/- आणि रु. ४८,०००/- एवढी राहील.

(७) ४० मेंढ्या + २ मेंढेनर अशा एकूण ४२ मेंढ्या किंवा त्यापेक्षा अधिक मेंढ्यांच्या स्थायी स्वरुपाच्या मेंढीपालनासाठी पुरविण्यात येणाऱ्या पायाभूत सोई-सुविधांच्या किंमती मधील २५ टक्के हिस्सा म्हणजे रु. ७९,२५०/- आणि स्थलांतरीत स्वरुपाच्या मेंढीपालनासाठी पुरविण्यात येणाऱ्या पायाभूत सोई-सुविधांच्या किंमती मधील २५ टक्के हिस्सा म्हणजे रु. १२,०००/- एवढी रक्कम स्वहिस्सा म्हणून लाभधारकाने भरावयाची आहे. उर्वरित ७५ टक्के हिस्सा स्थायी मेंढीपालनासाठी रु. २,३७,७५०/- आणि स्थलांतरीत मेंढीपालनासाठी रु. ३६,०००/- एवढे शासनाचे अनुदान अनुज्ञेय असेल.

(८) या संदर्भातील बाब निहाय खर्चाचा तपशील सोबतच्या **विवरणपत्र "ब"** मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे राहील.

(ड) मेंढीपालनासाठी संतुलीत खाद्य उपलब्ध करुन देण्यासाठी अनुदान वाटपः-

(१) वरील **मेंढी गट** योजनेचे लाभार्थी नसलेल्या, व ज्यांच्याकडे स्वत:च्या मेंढ्या आहेत, अशा मेंढपाळास मेंढीपालनासाठी ७५ टक्के शासनाचा हिस्सा व २५ टक्के लाभार्थ्यांचा हिस्सा या तत्वावर संतुलीत खाद्य उपलब्ध करुन देण्यात येईल.

(२) स्थलांतरीत मेंढपाळांकडील मेंढ्यांसाठी त्यांच्या मूळ रहिवाशी ठिकाणी परतल्यावर माहे जून ते जुलै या कालावधीत संतुलीत खाद्य पुरविण्यात येईल आणि ज्या मेंढ्यांचे स्थलांतर न होता, स्थायी स्वरुपात मेंढीपालन केले जाते, त्या मेंढ्यांसाठी माहे एप्रिल ते जुलै या कालावधीत संतुलीत खाद्य पुरविण्यात येईल.

(३) राज्यातील एकूण मेंढ्यांची संख्या २५.८० लक्ष एवढी असून, त्यापैकी ५० टक्के म्हणजे १२.९० लक्ष एवढ्या मेंढ्यांना संतुलीत खाद्य पुरविण्यात येईल.

(४) उक्त १२.९० लक्ष मेंढ्यांपैकी ९० टक्के मेंढ्या म्हणजे ११.६१ लक्ष एवढ्या मेंढ्या स्थलांतरीत होतात असे ग्राह्य धरुन, या मेंढ्यांना माहे जून ते जुलै या कालावधीत प्रति दिन, प्रति मेंढी १०० ग्रॅम संतुलीत खाद्य पुरविण्यात येईल.

(५) उक्त १२.९० लक्ष मेंढ्यांपैकी १० टक्के मेंढ्या म्हणजे १.२९ लक्ष एवढ्या मेंढ्यांचे स्थायी स्वरुपात मेंढीपालन केले जाते असे ग्राह्य धरुन, या मेंढ्यांना माहे एप्रिल ते जुलै या कालावधीत प्रति दिन, प्रति मेंढी १०० ग्रॅम संतुलीत खाद्य पुरविण्यात येईल.

(६) सदर योजनेत स्थलांतरीत मेंढ्यांसाठी ६९६७.०२९ मेट्रीक टन एवढ्या आणि स्थायी मेंढ्यांसाठी १५४८.२२९ मेट्रीक टन एवढ्या संतुलीत खाद्याची आवश्यकता आहे. प्रति किलो पशुखाद्याची किंमत रु. २५/- एवढी असून, त्यापैकी २५ टक्के लाभार्थी हिस्सा म्हणजे रु. ६.२५/- आणि ७५ टक्के शासनाचा हिस्सा म्हणजे रु. १८.७५/- एवढा राहील.

(७) सदर योजनेंतर्गत मेंढपाळ जेवढे पशुखाद्य घेईल, त्या प्रमाणात त्यास शासनाचे अनुदान अनुज्ञेय असेल.

(इ) कुट्टी केलेल्या हिरव्या चाऱ्याचा मूरघास बनविण्याकरीता गासड्या बांधण्याचे यंत्र (Mini Silage Baler cum Wrapper) खरेदी करण्यासाठी अनुदान वाटपः-

राज्यात २५ ठिकाणी कुट्टी केलेल्या हिरव्या चाऱ्याचा मूरघास बनविण्याकरीता गासड्या बांधण्याचे (Mini Silage Baler cum Wrapper) यंत्राची किंमत रु. ८.०० लक्ष एवढी ग्राह्य धरुन, त्यापैकी ५० टक्के म्हणजेच रु. ४.०० लक्ष इतक्या मर्यादेपर्यंत किंवा प्रत्यक्ष यंत्राच्या किमतीच्या ५० टक्के यापैकी जे कमी असेल इतके आर्थिक सहाय्य अनुदान स्वरुपात प्रति यंत्र, असे २५ यंत्रासाठी अनुदानाचे वाटप करण्यात येईल.

(फ) पशुखाद्य कारखाने उभारण्यासाठी अनुदान वाटपः-

राज्यात ५ ठिकाणी पशुखाद्य कारखाने निर्माण होण्यासाठी एका पशुखाद्य कारखान्यासाठी रु. १०.०० लक्ष एवढा खर्च ग्राह्य धरुन, त्यापैकी ५० टक्के म्हणजेच रु. ५.०० लक्ष मर्यादेपर्यंत किंवा प्रत्यक्ष यंत्राच्या किमतीच्या ५० टक्के यापैकी जे कमी असेल इतके आर्थिक सहाय्य अनुदान स्वरुपात प्रति कारखाना याप्रमाणे ५ कारखान्यासाठी अनुदान वाटप करण्यात येईल.

(ग) सर्वसाधारण स्वरुपः-

(१) सदर योजनेअंतर्गत राज्यातील मेंढपाळांना राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेंतर्गत सुरू असलेल्या मुरघास बनविण्याचे युनिट स्थापन करणे या योजनेचा लाभ घेता येईल .

(२) या योजनेअंतर्गत कायमस्वरुपी एका ठिकाणी राहून मेंढीपालन करणारे व स्थलांतर पध्दतीने मेंढीपालन करणारे अशा दोन प्रकारच्या लाभार्थ्यांची निवड करण्यात येईल.

(३) सदर योजनेअंतर्गत भटक्या जमाती (भज-क) प्रवर्गातील बचतगटांना / पशुपालक उत्पादक कंपन्यांना लाभार्थी म्हणून प्राधान्य देण्यात येईल.

(४) कायमस्वरुपी एका ठिकाणी राहून मेंढीपालन करणाऱ्या लाभार्थ्यांना शेड बांधकाम, मोकळ्या जागेस कुंपण, खाद्याची व पिण्याच्या पाण्याची भांडी, फायबरची बादली आणि इतर साहित्य, जंतनाशके, कीटकनाशके औषधे व खनिज विटा, पशुधनाचा विमा, चारा बियाणे व बहुवार्षिक गवत प्रजातींचे ठोंबे/बियाणे या बाबींसाठी अनुदान देण्यात येईल.

(५) स्थलांतर पध्दतीने मेंढीपालन करणाऱ्या लाभार्थ्यांना खाद्याची व पिण्याच्या पाण्याची भांडी, तंबू, सूती वाघूर, स्थलांतरणाच्या वेळी साहित्य वाहतूक करण्याकरिता खोगीर, फायबरची बादली आणि इतर साहित्य, जंतनाशके, कीटकनाशके औषधे व खनिज विटा, पशुधनाचा

विमा, चारा विकत घेणे अथवा मेंढ्या चारण्यासाठी कुरण भाड्याने घेणे या बाबींसाठी अनुदान देण्यात येईल.

(६) या योजनेंतर्गत कायमस्वरुपी ठाणबंद पध्दतीने मेंढीपालन करण्यासाठी निवड करण्यात आलेल्या लाभधारकाने त्यांच्याकडील मेंढ्यांकरीता वर्षभरासाठी चाऱ्याची उपलब्धता कशाप्रकारे करुन देण्यात येईल, याबाबतचे नियोजन महामंडळाकडे सादर करणे आवश्यक राहील.

(७) शेड बांधण्याकरीता स्वत:ची जागा असणे आवश्यक आहे. लाभधारकाने शेडचे बांधकाम व इतर आनुषंगिक साहित्यांची खरेदी केल्यानंतर या योजनेअंतर्गत पुरवठा करावयाच्या मेंढया/नर मेंढे पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी महाराष्ट्र मेंढी व शेळी विकास महामंडळाच्या मेंढी व शेळी विकास प्रक्षेत्रांमार्फत पुरविण्यात येतील.

(८) महामंडळाच्या प्रक्षेत्रापासून ते लाभधारकांच्या ठिकाणापर्यंत मेंढ्यांच्या वाहतूकीवर होणारा खर्च हा लाभधारकांनी स्वत: करावयाचा आहे.

(९) या योजनेमधील कोणत्याही बाबीवरील होणारा अतिरिक्त खर्च हा लाभधारकांनी स्वत: करावयाचा असून, याकरीता कोणतेही शासनाचे अनुदान अनुज्ञेय राहणार नाही.

(१०) या योजनेमध्ये बांधावयाच्या शेडचा आराखडा महामंडळामार्फत लाभधारकांना देण्यात येईल.

(११) चारा बियाणे तसेच गवत प्रजातींचे ठोंबे / बेने इत्यादी महामंडळाच्या प्रक्षेत्रामार्फत लाभधारकांस पुरविण्यात येतील. लाभधारकांना स्वत:च्या जमिनीवर किंवा स्वत:ची जमिन नसल्यास, भाडेतत्वावर जमिन उपलब्ध करून चाऱ्याची लागवड करणे आवश्यक राहील.

(१२) या योजनेअंतर्गत पुरवठा करण्यात आलेल्या मेंढ्यांना आरोग्य सुविधा (लसीकरण, जंतनाशक औषध पाजणे इ.) नजीकच्या शासकीय / जिल्हा परिषदेच्या पशुवैद्यकीय दवाखान्यांमार्फत पुरविण्यात येतील. मेंढ्यांमध्ये असणारी खनिजांची कमतरता भरुन काढण्यासाठी खनिज मिश्रण /मिनरल मिक्श्चर ब्रिक्स पुरवठा करण्यात येतील.

(१३) या योजनेअंतर्गत पुरवठा करण्यात येणाऱ्या मेंढ्यांना विमा संरक्षण देणे बंधनकारक राहील.

(१४) या योजनेअंतर्गत वाटप करण्यात आलेल्या मेंढ्यांपासून लाभधारकांकडील उत्पादित झालेल्या मेंढ्यांची महामंडळास आवश्यकता भासल्यास, लाभधारकांनी मेंढ्यांचा पुरवठा महामंडळास करणे बंधनकारक राहील.

(१५) बहुतांशी कमी पावसाच्या प्रदेशात स्थलांतरीत पध्दतीने मेंढीपालन केले जात असल्याने, या मेंढ्यांना पिण्यासाठी पुरेसे पाणी उपलब्ध होत नाही व त्यामुळे त्यांच्यामध्ये अशक्तपणा व रोगांचे प्रमाण वाढते व बऱ्याचदा मृत्यूही ओढवतो. याकरिता त्यांच्या स्थलांतर मार्गावर शासकीय जागेत शेततळे किंवा वन विभागाची जागा असल्यास वनतळे करण्याची कार्यवाही संबंधित जिल्हाधिकारी यांनी करावी.

(१६) राज्यामध्ये मेंढीपालन व्यवसाय हा स्थलांतरण पद्धतीने केला जातो. स्थलांतरण काळामध्ये मेंढ्यांच्या आरोग्यावर विपरीत परिणाम होऊन, मेंढ्या आजारी पडण्याचे प्रमाण जास्त असते. यावर मात करण्याकरीता ज्या गावामध्ये जास्त मेंढ्या आहेत किंवा ज्या मार्गावरून मेंढ्यांचे स्थलांतरण होते, हे ठिकाण किंवा गाव ज्या पशुवैद्यकीय दवाखान्याच्या कार्यक्षेत्रामध्ये असेल त्या पशुवैद्यकीय दवाखान्यामार्फत अशा ठिकाणी दर आठवड्याला भेटी

देऊन मेंढ्यांना आरोग्य सुविधा देण्याची व्यवस्था करण्यात यावी. परंतु, याकरिता सदर योजनेंतर्गत कोणतेही अनुदान अनुज्ञेय राहणार नाही.

(१७) सदर योजनेंतर्गत वाटप करण्यात येणारे **मेंढी गट व नर मेंढे तसेच चारा बियाणे / ठोंबे / बेणे** यांचे वाटप पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी महाराष्ट्र मेंढी व शेळी विकास महामंडळामार्फत करण्यात येणार असल्याने नियोजन विभागाच्या शासन निर्णय क्रमांक डिसीट २३१६ / प्र.क्र.१३३/ का.१४१७, दिनांक ३ मार्च, २०१७ या शासन निर्णयातील परिशिष्ट-अ मध्ये नमूद साधनसामुग्री / वस्तुंच्या यादीतील अ.क्र. ४ येथील नमूद बाबीमधून या योजनेसाठी सूट देण्यात येत आहे.

(१८) या योजनांतर्गत उक्त अ.क्र. (१७) येथील बाबी वगळता उर्वरित सर्व बाबींचे लाभ थेट लाभ हस्तांतरण प्रक्रियेच्या माध्यमातून (डीबीटी) लाभार्थ्यास देण्यात यावेत.

(१९) या योजनेंतर्गत लाभार्थी निवडीमध्ये पुनरावृत्ती होणार नाही, याची दक्षता लाभार्थी निवड समितीने घ्यावी.

(२०) या योजनेतंर्गत सर्व लाभार्थीना आधारकार्ड सोबत संलग्न करण्यात यावे.

(२१) केंद्र शासन/ राज्य शासनाद्वारे पीपीआर /घटसर्प व अन्य रोगप्रतिबंधक लसीकरण कार्यक्रम राबविण्यात येतात. तसेच केंद्र शासनाच्या केंद्रीय लोकर विकास मंडळामार्फत विविध कार्यक्रम राज्यात राबविण्यात येतात. त्यावेळी पशुसंवर्धन विभागाकडे मेंढपालकांची व त्यांच्याकडील मेंढयाची संख्या व इतर अनुषांगिक माहिती नोंदविण्यात येते. प्रस्तुत योजना राबवितांना अशा कार्यक्रमांतर्गत घेण्यात आलेल्या नोंदींचा आधार घेण्यात यावा.

८. **<u>प्रस्तावित योजना राबविण्याचे कार्यक्षेत्र</u>-**

(१) सदर योजना केवळ भटक्या जमाती (भज-क) या प्रवर्गातील लाभार्थ्यांसाठी लागू राहील.

(२)सदर योजना पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी महाराष्ट्र मेंढी व शेळी विकास महामंडळामार्फत राबविण्यात यावी.

(३) सदरची योजना राज्यातील मुंबई व मुंबई उपनगर हे २ जिल्हे वगळता उर्वरीत ३४ जिल्ह्यांमध्ये राबविण्यात यावी.

(४) जिल्हानिहाय मेंढी गट वाटप करताना संबंधित जिल्ह्यातील मेंढ्यांची संख्या विचारात घेऊन, त्यानुसार त्या जिल्ह्यातील वाटप करावयाच्या गटांची संख्या महामंडळाकडून निश्चित करण्यात यावी.

९. **<u>लाभार्थी निवडीचे निकष / अटी व शर्ती</u> :-**

(१) ही योजना केवळ भटक्या जमाती (भज-क) या प्रवर्गातील लाभार्थ्यांना लागू असेल.

(२) लाभधारकाचे वय १८ वर्षापेक्षा कमी व ६० वर्षापेक्षा जास्त नसावे.

(३) लाभधारकाची निवड करताना, महिलांकरिता ३० टक्के व अपंगाकरिता ३ टक्के आरक्षण देण्यात यावे.

(४) निवड करण्यात आलेल्या लाभार्थ्यांची यादी महामंडळाच्या संबंधीत मेंढी व शेळी विकास प्रक्षेत्रावर पाठविण्यात यावी आणि महामंडळाच्या प्रक्षेत्रामार्फत मेंढी गट, सुधारीत प्रजातीचे नर मेंढे, पायाभूत सोई-सुविधांसाठीचे साहित्य आणि पशुखाद्य इत्यादीच्या वाटपाची पुढील कार्यवाही करण्यात यावी.

(५) लाभार्थ्यास आधार कार्ड सोबत संलग्न करण्यात यावे.

(६) लाभार्थ्यांस सोबत घेऊन मेंढ्यांची निवड करण्यात यावी.

१०. <u>जिल्हास्तरीय लाभार्थी निवड समिती: -</u>

मेंढी गट वाटप, नर मेंढे वाटप, पायाभूत सोई-सुविधा उपलब्ध करुन देणे व संतुलीत खाद्य उपलब्ध करुन देणे या योजनांचा लाभ घेण्यासाठी प्राप्त झालेल्या अर्जांची छाननी करण्याची आणि लाभधारकांची निवड करण्याची प्रक्रिया खालील प्रमाणे गठीत जिल्हास्तरीय समितीमार्फत पूर्ण करण्यात यावी.

समितीची संरचना:-

(१) जिल्हा पशुसंवर्धन उपायुक्त :	अध्यक्ष
(२) जिल्हा पशुसंवर्धन अधिकारी,जिल्हा परिषद :	सदस्य
(३) संबंधीत तालुक्याचे पशुधन विकास अधिकारी (विस्तार) :	सदस्य
(४) सहाय्यक आयुक्त पशुसंवर्धन, जिल्हा पशुसंवर्धन उपायुक्त कार्यालय :	सदस्य सचिव

११. कुट्टी केलेल्या हिरव्या चाऱ्याचे मूरघास बनविण्याकरीता गासड्या बांधण्याचे यंत्र (Mini Silage Baler cum Wrapper) खरेदी करण्यासाठी अनुदान देणे आणि पशुखाद्य कारखान्यासाठी अनुदान देणे, या योजनांचा लाभ घेण्यासाठी प्राप्त झालेल्या अर्जांची छाननी करण्याची आणि लाभधारकांची निवड करण्याची प्रक्रिया खालील प्रमाणे गठीत करावयाच्या समितीमार्फत पूर्ण करण्यात यावी.

समितीची संरचना:-

(१) आयुक्त पशुसंवर्धन :	अध्यक्ष
(२) सह सचिव / उप सचिव (पशुसंवर्धन):	सदस्य
(३) व्यवस्थापकीय संचालक, पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी महाराष्ट्र मेंढी व शेळी विकास महामंडळ,	सदस्य सचिव

१२. प्रकल्प अंमलबजावणी अधिकारी:-

व्यवस्थापकीय संचालक, पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी महाराष्ट्र मेंढी व शेळी विकास महामंडळ, गोखलेनगर, पुणे हे या योजनेची अंमलबजावणी करतील आणि विभागीय स्तरावर प्रादेशिक सह आयुक्त पशुसंवर्धन व राज्यस्तरावर आयुक्त पशुसंवर्धन, महाराष्ट्र राज्य यांचे या योजनेवर सनियंत्रण असेल.

१३. सदर शासन निर्णय नियोजन विभागाच्या अनौ. संदर्भ क्र.२ / १४३१, दि. ०५.०५.२०१७ आणि वित्त विभागाच्या अनौ. संदर्भ क्र. २४६/१७/व्यय-२, दि. ०६.०५.२०१७ अन्वये त्यांच्या सहमतीने निर्गमित करण्यात येत आहे.

१४. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेताक २०१७०६०११०२४२३०००१ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

A L Jarhad

Digitally signed by A L Jarhad
DN: c=IN, o=Government Of Maharashtra, ou=Agriculture And ADF Department, postalCode=400032, st=Maharashtra, 2.5.4.20=3a541694f4adde98f10b788ee52cc7f9fd760b94f01019da2aca2a687a3d7c3a, cn=A L Jarhad
Date: 2017.06.03 15:25:23 +05'30'

(आ. लिं. जऱ्हाड)
सचिव (पदुम)

प्रत,

१. मा. मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई-३२
२. आयुक्त पशुसंवर्धन, महाराष्ट्र राज्य, पुणे- ६७.
३. सर्व जिल्हाधिकारी (मुंबई व मुंबई उपनगर वगळून)
४. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता / लेखा परीक्षा), महाराष्ट्र- १/२, मुंबई / नागपूर.
५. सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी
६. सर्व प्रादेशिक सहआयुक्त पशुसंवर्धन,
७. सर्व जिल्हा पशुसंवर्धन उपआयुक्त,
८. सर्व जिल्हा पशुसंवर्धन अधिकारी, जिल्हा परिषद
९. मा. मंत्री (वित्त) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई-३२
१०. मा. मंत्री (पदुम) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई-३२
११. मा. राज्यमंत्री (पदुम) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई-३२
१२. वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२
१३. नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२
१४. निवड नस्ती (पदुम- ३)

विवरणपत्र-अ

(शासन निर्णय क्र. पविआ-१०१७/प्र.क्र.६५/पदुम,३ दिनांक - २ जून, २०१७ सोबतचे विवरणपत्र- अ)

या राज्यस्तरीय योजनेंतर्गत २० मेंढ्या + १ मेंढानर या मेंढीगटाच्या बाबनिहाय खर्चाचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे:-

(आकडे रुपयामध्ये)

अ.क्रं	बाब	संख्या	किंमत (प्रती नग)	स्थायी गट	स्थलांतरीत गट
१	पशुधन खरेदी	२० मेंढ्या	८,०००/-	१,६०,०००/-	१,६०,०००/-
		१ मेंढानर	१०,०००/-	१०,०००/-	१०,०००/-
२	शेड बांधकाम	२१ प्रौढ मेंढ्यांसाठी प्रत्येकी १० चौ. फूट प्रमाणे २१० चौ. फूट आणि २० कोकरांसाठी प्रत्येकी ५ चौ. फूट प्रमाणे १०० चौ. फूट असे एकूण ३१० चौ. फूट बांधकाम	रू. २५० प्रती चौ. फूट	७७,५००/-	-
३	मोकळ्या जागेस कुंपण	२१ प्रौढ मेंढ्यांसाठी प्रत्येकी २० चौ. फूट प्रमाणे ४२० चौ. फूट आणि २० कोकरांसाठी प्रत्येकी ५ चौ. फूट प्रमाणे १०० चौ. फूट असे एकूण ५२० चौ. फूट बांधकाम	रू. १०० प्रती चौ. फूट	५२,०००/-	-
४	खाद्याचे व पिण्याच्या पाण्याची भांडी -	२० मेंढया व १ मेंढानर गटाकरीता	-	१०,०००/-	-
५	तंबू, सूती वाघर, स्थलांतरणाच्या वेळी साहित्य वाहतूक करण्याकरिता वाहतूक पिशव्या, फायबर ची बादली, खाद्याचे व पिण्याच्या पाण्याची भांडी आणि इतर साहित्य	२० मेंढया व १ मेंढानर गटाकरीता	-	-	१५,०००/-

६	जंतनाशक, कीटकनाशक औषधे व खनिज विटा	२० मेंढया व १ मेंढानर गटाकरीता	-	२,०००/-	२,०००/-
७	पशुधनाचा विमा सेवाशुल्कासह	२० मेंढया व १ मेंढानर गटाकरीता	पशुधनाच्या किंमतीवर @ ४ टक्के + सर्व्हिस टॅक्स	८,५००/-	८,५००/-
८	चारा बियाणे व बहुवार्षिक गवत प्रजातींचे ठोंबे/बेने खरेदी तसेच अझोला व मूरघास तयार करणे	२० मेंढया व १ मेंढानर गटाकरीता	-	११,०००/-	-
९	मेंढ्या चारण्यासाठी कुरण भाड्याने घेणे किंवा चारा विकत घेणे	२० मेंढया व १ मेंढानर गटाकरीता	-	-	५,०००/-
१०	प्रशिक्षण	-	२,०००/-	२,०००/-	२,०००/-
११	एकूण किंमत	-	-	३,३३,०००/-	२,०२,५००/-
१२	अनुदान @ ७५ टक्के	-	-	२,४९,७५०/-	१,५१,८७५/-
१३	लाभधारक हिस्सा २५ टक्के	-	-	८३,२५०/-	५०,६२५/-

विवरणपत्र - ब

(शासन निर्णय क्र. पविआ-१०१७/प्र.क्र.६५/पदुम,३ दिनांक - २ जून, २०१७ सोबतचे विवरणपत्र- ब)

(१) या राज्यस्तरीय योजनेंतर्गत २० मेंढ्या + १ मेंढानर अशा एकूण २१ मेंढ्या किंवा त्यापेक्षा अधिक आणि ४० मेढ्यांपेक्षा कमी मेंढ्या असलेल्या मेंढपाळास मेंढीपालनासाठी पायाभूत सोई-सुविधेकरीता येणाऱ्या बाबनिहाय खर्चाचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे:-

(आकडे रुपयामध्ये)

अ.क्र	बाब	संख्या	किंमत (प्रती नग)	स्थायी मेंढीपालन लाभार्थी	स्थलांतरीत मेंढीपालन लाभार्थी
१	शेड बांधकाम	२१ प्रौढ मेंढ्यांसाठी प्रत्येकी १० चौ. फूट प्रमाणे २१० चौ. फूट आणि २० कोकरांसाठी प्रत्येकी ५ चौ. फूट प्रमाणे १०० चौ. फूट असे एकूण ३१० चौ. फूट बांधकाम	रू. २५० प्रती चौ. फूट	७७,५००/-	-
२	मोकळ्या जागेस कुंपण	२१ प्रौढ मेंढ्यांसाठी प्रत्येकी २० चौ. फूट प्रमाणे ४२० चौ. फूट आणि २० कोकरांसाठी प्रत्येकी ५ चौ. फूट प्रमाणे १०० चौ. फूट असे एकूण ५२० चौ. फूट बांधकाम	रू. १०० प्रती चौ. फूट	५२,०००/-	-
३	खाद्याचे व पिण्याच्या पाण्याची भांडी -	२० मेंढया व १ मेंढानर	-	१०,०००/-	-
४	तंबू, सूती वाघर, स्थलांतरणाच्या वेळी साहित्य वाहतूक करण्याकरिता वाहतूक पिशव्या, फायबर ची बादली, खाद्याचे व पिण्याच्या पाण्याची भांडी आणि इतर साहित्य	२० मेंढया व १ मेंढानर	-	-	१५,०००/-

५	जंतनाशक, कीटकनाशक औषधे व खनिज विटा	२० मेंढया व १ मेंढानर	-	२,०००/-	२,०००/-
६	पशुधनाचा विमा सेवाशुल्कासह	२० मेंढया व १ मेंढानर	पशुधनाच्या किंमतीवर @ ४ टक्के + सर्व्हिस टॅक्स	८,५००/-	८,५००/-
७	चारा बियाणे व बहुवार्षिक गवत प्रजातींचे ठोंबे/बेने खरेदी तसेच अझोला व मूरघास तयार करणे	२० मेंढया व १ मेंढानर	-	११,०००/-	-
८	मेंढ्या चारण्यासाठी कुरण भाड्याने घेणे किंवा चारा विकत घेणे	२० मेंढया व १ मेंढानर	-	-	५,०००/-
९	प्रशिक्षण	-	२,०००/-	२,०००/-	२,०००/-
१०	एकूण किंमत	-	-	१,६३,०००/-	३२,५००/-
११	अनुदान @ ७५ टक्के	-	-	१,२२,२५०/-	२४,३७५/-
१२	लाभधारक हिस्सा २५ टक्के	-	-	४०,७५०/-	८,१२५/-

(२) या राज्यस्तरीय योजनेंतर्गत ४० मेंढ्या + २ मेंढेनर अशा एकूण ४२ मेंढ्या किंवा त्यापेक्षा अधिक मेंढ्या असलेल्या मेंढपाळास मेंढीपालनासाठी पायाभूत सोई-सुविधेकरीता येणाऱ्या बाबनिहाय खर्चाचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे:-

(आकडेवारी रुपयामध्ये)

अ.क्र.	बाब	संख्या	किंमत (प्रती नग)	स्थायी गट	स्थलांतरीत गट
१	शेड बांधकाम -	४२ प्रौढ मेंढ्यांसाठी प्रत्येकी १० चौ. फूट प्रमाणे ४२० चौ. फूट आणि ४० कोकरांसाठी प्रत्येकी ५ चौ. फूट प्रमाणे २०० चौ. फूट असे एकूण ६२० चौ. फूट बांधकाम	रू. २५० प्रती चौ. फूट	१५५०००/-	-
२	मोकळ्या जागेस कुंपण	४२ प्रौढ मेंढ्यांसाठी प्रत्येकी २० चौ. फूट प्रमाणे ८४० चौ. फूट आणि ४० कोकरांसाठी प्रत्येकी ५ चौ. फूट प्रमाणे २०० चौ. फूट असे एकूण १०४० चौ. फूट बांधकाम	रू. १०० प्रती चौ. फूट	१०४०००/-	-
३	खाद्याचे व पिण्याच्या पाण्याची भांडी -	४० मेंढया व २ मेंढेनर	-	२००००/-	-
४	तंबू, सूती वाघर, स्थलांतरणाच्या वेळी साहित्य वाहतूक करण्याकरिता वाहतूक पिशव्या, फायबर ची बादली, खाद्याचे व पिण्याच्या पाण्याची भांडी आणि इतर साहित्य	४० मेंढया व २ मेंढेनर	-	-	२००००/-
५	जंतनाशक, कीटकनाशक औषधे व खनिज विटा	४० मेंढया व २ मेंढेनर	-	४०००/-	४०००/-
६	पशुधनाचा विमा सेवाशुल्कासह	४० मेंढया व २ मेंढेनर	पशुधनाच्या किंमतीवर @ ४ टक्के + सर्व्हिस टॅक्स	१७०००/-	१७०००/-

७	चारा बियाणे व बहुवार्षिक गवत प्रजातींचे ठोंबे/बेने खरेदी तसेच अझोला व मूरघास तयार करणे.	४० मेंढया व २ मेंढेनर	-	१५,०००/-	-
८	मेंढ्या चारण्यासाठी कुरण भाड्याने घेणे किंवा चारा विकत घेणे	४० मेंढया व २ मेंढेनर	-	-	५०००/-
९	प्रशिक्षण	-	२०००/-	२०००/-	२०००/-
१०	एकूण किंमत	-	-	३,१७,०००/-	४८,०००/-
११	अनुदान @ ७५ टक्के	-	-	२,३७,७५०/-	३६,०००/-
१२	लाभधारक हिस्सा २५ टक्के	-	-	७९,२५०/-	१२,०००/-